

รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต
ครอบครัวเปราะบาง ในตำบลท่าตลาด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม*
A Model for Strengthening Communities to Enhance the Quality of Life of
Vulnerable Families in Thatalat Subdistrict, Sampran District,
Nakhon Pathom Province

¹พัชรี เกษรบุญนาท, พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี และ พระมหาประกาศิต ฐิติปัสสัทธิกร

¹Patcharee Gasornboonnak, Phramaha Boonlert Chauythanee

and Phramaha Prakasit Thitipassitthikorn

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: patgasorn@live.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาคุณภาพชีวิตของครอบครัวเปราะบางในตำบลท่าตลาด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม 2) ออกแบบรูปแบบการสร้างเสริมทางสังคมแบบบูรณาการแก่ครอบครัวเปราะบาง และ 3) ขับเคลื่อนการยกระดับคุณภาพชีวิตของครอบครัวเปราะบางให้ดีขึ้นผ่านการใช้รูปแบบสวัสดิการทางสังคมที่เหมาะสม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ร่วมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญและกลุ่มผู้ร่วมกิจกรรมซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้อง และเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยตรงในการดูแลครอบครัวเปราะบางในตำบลท่าตลาด อำเภอสามพราน จำนวน 20 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการบันทึกข้อมูลพื้นฐานของครอบครัว วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และการนำเสนอผ่านการเล่าเรื่อง

ผลการวิจัยพบว่า 1) ครอบครัวเปราะบางประสบปัญหาทับซ้อนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และความสัมพันธ์ภายในครอบครัว โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุและเด็กยากจนที่เข้าถึงสิทธิและสวัสดิการเนื่องจากข้อจำกัดด้านเอกสาร ความรู้ และเทคโนโลยี ระบบราชการยังไม่สามารถตอบสนองบริบทพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้ชุมชนจะมีทุนทางสังคมและพลังจิตอาสาที่เข้มแข็ง 2) รูปแบบการสร้างเสริมทางสังคมแบบบูรณาการควรเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ การศึกษา สุขภาพจิต และเครือข่ายชุมชนควบคู่กัน โดยเน้นการมีส่วนร่วมและความไว้วางใจในระบบบริการสาธารณะ 3) การยกระดับคุณภาพชีวิตจำเป็นต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้ข้อมูลเฉพาะรายและการเรียนรู้ร่วมกัน เช่น การจัดเวทีสนทนาและการคืนข้อมูลแบบมีชีวิต ทั้งนี้ การพัฒนาผู้ดูแลผู้มีภาวะพึ่งพิงยังเป็นกลไกสำคัญในการสร้างทุนมนุษย์เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน; คุณภาพชีวิต; ครอบครัวเปราะบาง

*Received July 4, 2025; Revised August 5, 2025; Accepted August 20, 2025

Abstract

This research article aimed to (1) examine the quality of life of vulnerable families in Thatalat Subdistrict, Sampran District, Nakhon Pathom Province, (2) design an integrated social empowerment model for vulnerable families, and (3) enhance the quality of life of vulnerable families through the application of appropriate social welfare interventions. The study employed a participatory action research (PAR) approach, engaging key informants and participants who were directly involved and had a stake in the care of vulnerable families in Thatalat Subdistrict. Twenty participants were purposively selected. Data were collected through in-depth interviews, focus group discussions, and family baseline records. Data analysis was conducted using content analysis and the findings were presented through narrative storytelling.

The research findings revealed that vulnerable families faced overlapping challenges across economic, social, health, and intra-family relationship dimensions, particularly among the elderly and impoverished children who were unable to access their rights and welfare due to limitations in documentation, knowledge, and technology. Bureaucratic systems remain insufficiently responsive to local contexts, despite the presence of strong social capital and volunteer spirit within the community. The integrated social empowerment model should focus simultaneously on economic development, education, mental health, and community networking, emphasizing participation and trust in public service systems. Enhancing quality of life requires structural changes facilitated through community engagement, utilizing individualized data and collective learning, such as discussion forums and interactive feedback sessions. Moreover, developing caregivers for dependent individuals serves as a key mechanism for building human capital to sustainably support an aging society.

Keywords: Community Empowerment; Quality of Life; Vulnerable Families

บทนำ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในทุกเพศ ทุกวัย โดยมีองค์ประกอบด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและด้านสิ่งแวดล้อม เป็นตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต ซึ่งด้านร่างกายมีผลต่อชีวิตประจำวัน ทำให้ประชาชนมีสุขภาพดี จากการพัฒนาทางการแพทย์ที่มีความก้าวหน้าไปอย่างมาก และความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ทำให้การรักษาในปัจจุบันมีประสิทธิภาพและสามารถเข้าถึงได้ง่ายในทุกระดับชั้น ประชาชนจึงมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อายุยืนยาวมากขึ้น แต่ก็มีบางครอบครัวที่ประสบปัญหาในการดำเนินชีวิต ผู้สูงอายุที่มีอายุยืนยาวมากขึ้น บางรายไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ กลายเป็นผู้ป่วยติดเตียง หรืออาจไม่มีคนดูแล จากการที่ไม่มีลูกหลาน บางรายมีญาติแต่ไม่ได้อยู่ร่วมกัน ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุนี้ มีภาวะพึ่งพิง ซึ่งเราเรียกกลุ่มนี้ว่า ครอบครัวเปราะบาง (Pongsawat, 2024)

ครอบครัวเปราะบางหมายถึงครอบครัวที่มีสมาชิกซึ่งอยู่ในภาวะพึ่งพิง เช่น เด็กเล็ก ผู้สูงอายุ ผู้พิการ หรือผู้ป่วยติดเตียง และ/หรือเป็นครอบครัวที่มีรายได้ต่ำ โดยเฉพาะผู้สูงอายุจำนวนมากต้องดูแลตนเองหรือ

ผู้อื่นในบ้าน โดยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นของครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวอยู่คนเดียว และครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวไทยในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา ครอบครัวเปราะบางมักเผชิญปัญหาหลายด้าน เช่น รายได้ไม่เพียงพอ ค่าใช้จ่ายสูง มีเพียงเงินสวัสดิการรายเดือนเล็กน้อย ขณะที่สมาชิกบางคนยังต้องดูแลผู้ป่วยหรือผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ในบางกรณีผู้สูงอายุต้องอยู่บ้านตามลำพังทั้งวันโดยไม่มีคนดูแล เด็กจากครอบครัวยากจนขาดโอกาสทางการศึกษา ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาสังคมในอนาคต ส่วนสภาพความเป็นอยู่ในบ้านมักไม่เหมาะสม เช่น บ้านผูกฟุ้ง ไม่มีห้องน้ำหรือห้องน้ำไม่เหมาะกับการใช้ของผู้สูงอายุหรือคนพิการ อีกทั้งยังประสบปัญหาในการเข้าถึงบริการภาครัฐ เนื่องจากขาดความรู้ ไม่มีค่าใช้จ่ายหรือคนพาไปใช้สิทธิ์ จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาระบบสนับสนุนจากทั้งภาครัฐ ชุมชน และจิตอาสาเพื่อช่วยให้ครอบครัวเหล่านี้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรีและปลอดภัย (Thatalad Subdistrict Administrative Organization, 2023) สถานการณ์ครอบครัวเปราะบางในประเทศไทยสะท้อนปัญหาในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ เช่น รายได้ต่ำ หนี้สิน และการจ้างงานไม่มั่นคง ด้านสังคม เช่น การเข้าถึงการศึกษาและความรุนแรงในครอบครัว ด้านสุขภาพและจิตใจ เช่น ภาวะซึมเศร้าและการขาดการสนับสนุนทางจิตใจ รวมถึงปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ที่อยู่อาศัยไม่ปลอดภัย ทั้งนี้ การช่วยเหลือครอบครัวเปราะบางต้องอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ เอกชน ชุมชน นักวิชาการ และสื่อมวลชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

ตำบลท่าตลาด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม แบ่งการปกครองออกเป็น 10 หมู่บ้าน มีประชากรประมาณ 11,176 คน โดยหมู่ที่มีประชากรหนาแน่น ได้แก่ หมู่ 10 (บ้านศาลเจ้าคู่), หมู่ 4 (บ้านท่าตลาด) และหมู่ 2 (บ้านคลองบางหลวง) ซึ่งมีแนวโน้มพบครอบครัวเปราะบางมากที่สุด โดยจากการสำรวจพบครอบครัวเปราะบางจำนวน 50 ครอบครัว ที่ประสบปัญหาขาดที่อยู่อาศัย รายได้ไม่เพียงพอ สุขภาพกายและจิตใจแย่ และขาดผู้ดูแลอย่างเหมาะสม จำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐ เอกชน และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ซึ่งตำบลท่าตลาดมีบริบทชุมชนที่มีทั้งภาคเกษตรกรรม เช่น ส้มโอ ฝรั่ง มะพร้าว และภาคบริการ มีโครงสร้างพื้นฐานและระบบสวัสดิการสังคมในระดับหนึ่ง เช่น การช่วยเหลือผู้สูงอายุ ผู้พิการ และครัวเรือนยากไร้ โดยมีจุดแข็งอยู่ที่เครือข่ายชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่สามารถบูรณาการการดูแลกลุ่มเปราะบางได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้วิจัยจึงประเมินสถานการณ์ร่วมกับภาคีเครือข่าย เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหายั่งยืนเป็นระบบ โดยบูรณาการข้อมูลจากหลายหน่วยงาน ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของคณะกรรมการจัดความยากจน (คจพ.) โดยมีเป้าหมายให้ครอบครัวเปราะบางได้รับการดูแลด้านสุขภาพและความเป็นอยู่ในทุกมิติ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตครอบครัวเปราะบาง ในตำบลท่าตลาด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างเสริมความเข้มแข็งทางสังคมแบบบูรณาการแก่ครอบครัวเปราะบาง ในตำบลท่าตลาด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
3. เพื่อขับเคลื่อนยกระดับคุณภาพชีวิตครอบครัวเปราะบาง ในตำบลท่าตลาด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยใช้รูปแบบสวัสดิการทางสังคมที่เหมาะสม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research - PAR) มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษานี้ใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยเก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงในการดูแลครอบครัวเปราะบาง แบ่งเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่

1) กลุ่มผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสมาคมผู้สูงอายุ จำนวน 5 คน ได้แก่ 1.1) นายกเทศมนตรีเมืองสามพราณ 1.2) ที่ปรึกษาศาสนาผู้สูงอายุอำเภอสามพราณ 1.3) ประธานสมาคมผู้สูงอายุอำเภอสามพราณ 1.4) ประธานชมรมผู้สูงอายุตำบลท่าตลาด 1.5) ประธานชมรมจิตอาสาสมาคมผู้สูงอายุอำเภอสามพราณ

2) กลุ่มผู้นำชุมชนและผู้มีบทบาทในการดูแลผู้มีภาวะพึ่งพิง เช่น อสม. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จิตอาสา และเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง จำนวน 5 คน ได้แก่ 2.1) สมาชิกสภาเทศบาลจังหวัดนครปฐม เขตอำเภอสามพราณ 2.2) ประธานอาสาสมัครสาธารณสุขอำเภอสามพราณ 2.3) ประธานอาสาสมัครสาธารณสุขตำบลท่าตลาด 2.4) ประธานผู้ดูแลผู้มีภาวะพึ่งพิงตำบลท่าตลาด (CG) 2.5) เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ชีวาภิบาลเทศบาลตำบลอ้อมใหญ่

3) กลุ่มครอบครัวเปราะบาง รวมถึงผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส ญาติ และผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 10 คน

ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สะท้อนปัญหาและความต้องการของครอบครัวเปราะบางอย่างรอบด้าน

ขั้นตอนที่ 2 เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ประกอบด้วย การสัมภาษณ์แบบไม่กำหนดโครงสร้าง โดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูล พร้อมใช้เครื่องมือเสริม เช่น บันทึกลักษณะจากการสังเกต และการประชุมกลุ่มย่อยกับกลุ่มเป้าหมาย โดยกำหนดกระบวนการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบในทุกๆ ระยะของกิจกรรม สำหรับเครื่องมือเฉพาะที่ใช้ ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งเป็น 2 ตอน คือ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล และประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์ และ 2) แบบบันทึกข้อมูลพื้นฐานของครอบครัว ซึ่งครอบคลุมข้อมูลด้านความเป็นอยู่ การศึกษา สุขภาพ ปัญหาทางสังคม ความช่วยเหลือที่ได้รับ ความต้องการ และข้อเสนอแนะ

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยนี้ ประกอบไปด้วย

1) ขั้นตอนการศึกษาบริบท นักวิจัยกำหนดพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายเพื่อทำประชาคม พร้อมประชาสัมพันธ์เชิญชวนประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมวิจัย

2) ขั้นตอนกำหนดปัญหา นักวิจัยร่วมกับประชาชนระบุปัญหา ตั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์การวิจัยอย่างชัดเจน โดยเน้นการมีส่วนร่วมและสร้างความเข้าใจร่วมกัน เพื่อให้ข้อมูลสอดคล้องกับสภาพจริง

3) ขั้นตอนการวางแผนปฏิบัติงาน จัดทำแผนวิจัย ระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมอย่างชัดเจน ติดตามและตรวจสอบการดำเนินงาน โดยประชาชนมีส่วนร่วมทั้งในขั้นวางแผนและปฏิบัติ

4) ขั้นตอนการติดตามตรวจสอบและปรับปรุง ผู้วิจัยและประชาชนร่วมกันติดตาม ปรับปรุง และแก้ไขแผนวิจัยตามข้อมูลและสถานการณ์ เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่วางไว้

5) ขั้นตอนการสรุปผลการวิจัย สรุปผลและจัดทำรายงานการวิจัย โดยให้ชุมชนร่วมประเมินความสำเร็จ แสดงความพึงพอใจ และให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาในอนาคต

กิจกรรมในการดำเนินการวิจัยประกอบด้วย

- 1) การสัมภาษณ์ครอบครัวเปราะบาง ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเข้าใจปัญหาและความต้องการเฉพาะของแต่ละครอบครัว
- 2) การจัดประชุมในหมู่บ้าน ดำเนินกิจกรรมระดมความคิดเห็นของคนในชุมชน เพื่อให้ข้อมูลและมุมมองของชาวบ้านมีส่วนในการวิจัย
- 3) การประชุมกับหัวหน้าหน่วยงานในพื้นที่ สัมภาษณ์และแลกเปลี่ยนข้อมูลกับภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเข้าใจนโยบายหรือมาตรการที่ส่งผลต่อครอบครัวเปราะบาง
- 4) การเยี่ยมบ้านครอบครัวเปราะบาง สังเกตบริบทของชีวิตจริงในแต่ละครอบครัว เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล
- 5) การสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายหลัก ได้แก่ ภาครัฐ ผู้นำชุมชน และภาคประชาสังคม
- 6) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จัดเวทีสนทนากลุ่มย่อยกับกลุ่มเป้าหมาย โดยมีการเตรียมประเด็นและเครื่องมือบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ
- 7) การสังเกตกิจกรรมของครอบครัวเปราะบาง สังเกตพฤติกรรม การมีส่วนร่วม และความเห็นของครอบครัวเป้าหมายในกิจกรรม เพื่อประกอบการวิเคราะห์เชิงลึก
- 8) การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ประมวลผลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม และการสังเกต เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายหรือแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิต

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการโดยการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตจากกระบวนการทำกิจกรรมตามกรอบวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยแยกวิเคราะห์ออกเป็นสองประเภท ได้แก่ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สำหรับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการใช้เทคนิคการเล่าเรื่อง (Storytelling) สำหรับข้อมูลที่เกิดจากการขับเคลื่อนกิจกรรม โดยมีการออกแบบเครื่องมือการวิจัยจากกรอบแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแบบสัมภาษณ์โดยผู้ทรงคุณวุฒิ และคำนึงถึงจริยธรรมในการวิจัย ไม่เปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูล ทั้งนี้ ผู้วิจัยตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลอย่างต่อเนื่องตลอดกระบวนการวิจัย และนำเสนอผลการวิจัยด้วยการอธิบายเชิงประจักษ์เชื่อมโยงข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างชัดเจนและครอบคลุม

ผลการวิจัย

จากการศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์นำเสนอตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

คุณภาพชีวิตครอบครัวเปราะบาง ในตำบลท่าตลาด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ในการศึกษาคุณภาพชีวิตครอบครัวเปราะบาง ในตำบลท่าตลาด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐมพบว่า

- 1) ครอบครัวเปราะบางในตำบลท่าตลาดมีลักษณะที่ซับซ้อนและทับซ้อนหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นรายได้ที่ไม่แน่นอน การขาดโอกาสทางการศึกษาและอาชีพ สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้สูงอายุ ผู้พิการ เด็กที่ขาดการดูแล หรือเผชิญปัญหาสุขภาพจิต ล้วนสะท้อนความเปราะบางทางเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ โดยมี Stakeholder ที่เกี่ยวข้องถึงแปดกลุ่ม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา เครือข่ายอาสาสมัคร ศาสนา และกลุ่มเปราะบางเอง จากการประชุมพบปัญหาการดูแล เช่น การขาดความร่วมมือ

จากญาติ สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการดูแล อุปสรรคจากการเดินทางและสัตว์เลี้ยง ขณะที่ความคาดหวังคือคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยที่ดีขึ้น ญาติได้รับความรู้ และมีการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ โดยข้อเสนอแนะเน้นให้เพิ่มงบประมาณ อุปกรณ์ทางการแพทย์ และให้ผู้นำทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

2) ครอบครัวเปราะบางเผชิญอุปสรรคในการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในประเด็นเอกสาร ข้อมูล ความเข้าใจระบบ และความเหลื่อมล้ำด้านดิจิทัล ส่งผลให้ผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังจำนวนมากตกหล่นจากสิทธิเบี้ยยังชีพ ขาดผู้ช่วยดำเนินเรื่อง หรือเข้าไม่ถึงระบบดิจิทัล เช่นเดียวกับครอบครัวยากจนที่มีเด็กซึ่งขาดสิทธิการศึกษา เนื่องจากไม่สามารถลงทะเบียนรับเงินอุดหนุนจากรัฐ ปัญหาเหล่านี้สะท้อนถึงโครงสร้างสวัสดิการที่ยังไม่สามารถตอบสนองกลุ่มเปราะบางได้อย่างทั่วถึง จึงจำเป็นต้องเร่งพัฒนาแนวทางการบูรณาการภาคส่วน โดยเฉพาะบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การสร้างฐานข้อมูลที่ถูกต้อง และส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจด้านสิทธิอย่างต่อเนื่อง รวมถึงเปิดพื้นที่ให้กลุ่มเป้าหมายได้สะท้อนปัญหาเพื่อออกแบบนโยบายที่ตรงจุด

3) ครอบครัวเปราะบางในตำบลท่าตลาดส่วนใหญ่เผชิญปัญหาขาดรายได้ ขาดคนดูแล และถูกทอดทิ้ง โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อยู่อย่างเดียวดาย ส่งผลให้คุณภาพชีวิตอยู่ในภาวะย่ำแย่ ภาวการณ์ขาดสุขภาพในพื้นที่จึงร่วมกันขับเคลื่อนการดูแลอย่างมีเมตตาและเอื้อเฟื้อ ด้วยการจัดหาสิ่งของจำเป็น เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง ยา หรืออุปกรณ์ยังชีพ โดยมักใช้เงินส่วนตัวในการช่วยเหลือ นอกจากนี้ ยังมีความพยายามพัฒนาเชิงระบบ เช่น การส่งต่อข้อมูล การประสานหน่วยงาน การส่งเสริมอาชีพ การฝึกทักษะ และการให้กำลังใจผู้ป่วยและผู้ดูแล ซึ่งเป็นการลดความโดดเดี่ยวและสร้างพลังใจให้กับครอบครัวเปราะบาง แม้จะมีข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากร แต่หัวใจของคนในชุมชนคือพลังขับเคลื่อนสำคัญ โดยเน้นการดูแลแบบองค์รวมที่ผสมผสานทั้งร่างกาย จิตใจ และปัจจัยพื้นฐานเพื่อให้ผู้เปราะบางมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี

2. รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งทางสังคมแบบบูรณาการแก่ครอบครัวเปราะบาง ในตำบลท่าตลาด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ในการศึกษารูปแบบการสร้างความเข้มแข็งทางสังคมแบบบูรณาการแก่ครอบครัวเปราะบาง ผู้วิจัยได้ทำการสร้างรายได้ ลดรายจ่าย พัฒนาทักษะชีวิต สร้างความเข้มแข็งทางจิตใจกับกลุ่มเปราะบาง โดยใช้กิจกรรมที่ส่งเสริมการสร้างรายได้ ลดรายจ่าย การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข การสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจประกอบไปด้วย

2.1 การสร้างรายได้ ลดรายจ่าย และการสนับสนุนด้านเศรษฐกิจ ผ่านการส่งเสริมการสร้างรายได้ และทักษะการประกอบอาชีพที่ยั่งยืน การรับจ้างทำงานที่บ้าน การเลี้ยงปลา และจัดทำสำหรับหมากพลู เพื่อจำหน่าย เพิ่มรายได้ให้ครอบครัว การฝึกอบรมอาชีพเสริมการปลูกผักไว้รับประทานเอง และส่วนที่เหลือ จัดส่งขายที่ตลาดนัดใกล้บ้าน เพื่อลดการพึ่งพิงจากภายนอกและเพิ่มอำนาจในการควบคุมเศรษฐกิจในครอบครัว

2.2 การเสริมสร้างการศึกษาและทักษะชีวิต โดยเน้นการเสริมสร้างการศึกษาและทักษะชีวิต กิจกรรมที่จัดขึ้นมักประกอบด้วยกรอบความรู้พื้นฐาน เช่น สิทธิของประชาชน การจัดการทรัพยากรในครัวเรือน การส่งเสริมสุขภาพจิต การสื่อสารในครอบครัว และการฝึกอาชีพที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน ซึ่งดำเนินการโดยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งรัฐ ท้องถิ่น และภาคประชาสังคม จุดเด่นของกิจกรรมเหล่านี้คือการเปิดโอกาสให้คนในครอบครัวได้เรียนรู้ร่วมกันและนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ผลจากการดำเนินกิจกรรมพบว่าครอบครัวเปราะบางมีความรู้และทักษะชีวิตเพิ่มขึ้น มีความสามารถในการดูแลตนเองดีขึ้น สื่อสารกันภายในครอบครัวอย่างเข้าใจมากขึ้น และมีรายได้เสริมจากการประกอบอาชีพ ส่งผลให้ความมั่นคงในชีวิตครอบครัวเพิ่มขึ้น ลดภาวะพึ่งพิงรัฐ และเสริมสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตในภาพรวม

2.3 การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจและความสัมพันธ์ภายในครอบครัว กิจกรรมที่จัดขึ้นมุ่งเน้นในเรื่องของการพัฒนาอารมณ์และจิตใจของสมาชิกในครอบครัว ควบคู่กับการฟื้นฟูความผูกพันและความเข้าใจระหว่างกัน โดยกิจกรรมที่ใช้ ได้แก่ วงสนทนาในครอบครัว การอบรมทักษะการสื่อสารเชิงบวก การทำกิจกรรมจิตอาสาร่วมกัน เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดพื้นที่ปลอดภัยในการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้สึก และเยียวยาบาดแผลทางใจที่อาจมีมาก่อนหน้านั้น ผลจากการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวพบว่าครอบครัวเปราะบางมีความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวแน่นแฟ้นขึ้น ความเครียดลดลง และสามารถระบายความรู้สึกอย่างเปิดเผยและสร้างสรรค์มากขึ้น สมาชิกในครอบครัวรู้จักการให้อภัย การให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และมีพลังใจที่จะเผชิญกับปัญหาในชีวิตร่วมกันมากขึ้น ความเข้มแข็งทางจิตใจที่เกิดขึ้นนี้ยังส่งผลต่อคุณภาพชีวิตโดยรวมและช่วยลดความเสี่ยงในการเกิดปัญหาสังคมในระดับครอบครัวและชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

2.4 การสนับสนุนด้านสังคมและชุมชน กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสนับสนุนด้านนี้ ได้แก่ การตั้งกลุ่มออมทรัพย์หรือกลุ่มอาชีพในชุมชน การสร้างเครือข่ายอาสาสมัครดูแลครอบครัวเปราะบาง รวมทั้งกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ เช่น ตลาดชุมชน การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ครอบครัว ผลที่เกิดจากการจัดกิจกรรมเหล่านี้ คือ ครอบครัวเปราะบางสามารถเข้าถึงทรัพยากรและสิทธิที่พึงได้รับอย่างทั่วถึงมากขึ้น มีความมั่นใจในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานรัฐหรือองค์กรภาคประชาสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและชุมชนแน่นแฟ้นขึ้น เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และไม่รู้สึกละโดดเดี่ยวจากปัญหา ความช่วยเหลือที่ได้รับผ่านเครือข่ายของชุมชนจึงไม่ใช่เพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แต่เป็นกระบวนการเสริมพลังทำให้ครอบครัวสามารถยืนหยัดได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว

3. การขับเคลื่อนยกระดับคุณภาพชีวิตครอบครัวเปราะบาง ในตำบลท่าตลาด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยใช้รูปแบบสวัสดิการทางสังคมที่เหมาะสม

ในการขับเคลื่อนยกระดับคุณภาพชีวิตครอบครัวเปราะบาง ในตำบลท่าตลาด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยใช้รูปแบบสวัสดิการทางสังคมที่เหมาะสม นั้น ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางผ่านเวที Focus Group ร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเสนอกิจกรรมในการขับเคลื่อนยกระดับคุณภาพชีวิตครอบครัวเปราะบาง ในตำบลท่าตลาด ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยใช้รูปแบบสวัสดิการทางสังคมที่เหมาะสม ในการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการอบรมผู้ดูแลผู้มีภาวะพึ่งพิง ประกอบด้วย 1) กิจกรรมการให้ความรู้ โดยอบรม Care Giver เป็นหลักสูตร 70 ชั่วโมง เพื่อพัฒนาทักษะดูแลผู้สูงอายุ/ผู้พิการ มีผู้เข้าร่วมเป็นแกนนำ 153 คน ผสมผสานทฤษฎี-ปฏิบัติ สร้างเครือข่ายชุมชนและเปลี่ยนมุมมองจาก "ภาระ" เป็น "โอกาส" ได้เครือข่ายชุมชนร่วมขับเคลื่อนประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบลท่าตลาด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ผู้นำชุมชน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) รวมถึงตัวแทนครอบครัวเปราะบางที่ได้รับการฝึกอบรมให้มีบทบาทร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่อเนื่อง 2) กิจกรรมฝึกทักษะ อบรมอาสาสมัครบ้านท้องถื่นจำนวน 50 ชั่วโมง มีแกนนำอาสาสมัคร 130 คนเข้าร่วมกิจกรรม โดยเน้นการดูแลแบบองค์รวม 4 มิติ คือ 1. มิติกายภาพ เน้นการเรียนรู้เรื่องการช่วยเหลือกิจวัตรประจำวัน 2. มิติจิตใจ มุ่งส่งเสริมความเข้าใจและทักษะด้านการให้กำลังใจ 3. มิติครอบครัวและสังคม ส่งเสริมบทบาทของครอบครัวในการดูแลซึ่งกันและกัน และ 4. มิติด้านจิตวิญญาณ เน้นการส่งเสริมการมีเป้าหมายในชีวิต ความสงบทางใจ และการยอมรับธรรมชาติของชีวิต และสร้างระบบ Care Plan รายบุคคล 3) กิจกรรม ติดตามผล CG โดยการประชุมแบบพหุภาคีกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นการประชุมรายเดือนเพื่อแลกเปลี่ยนปัญหาและขยายเครือข่ายความรู้พื้นที่อื่น เช่น โภชนาการผู้สูงอายุ 4) กิจกรรมเพิ่มรายได้ครอบครัวเปราะบาง เป็นการส่งเสริมอาชีพที่บ้าน เช่นการทำเกษตรอินทรีย์ และปรียานพาหนะเพื่อค้าขาย ช่วยสร้างรายได้เสริมให้กับกลุ่มเปราะบางได้ เช่นกรณีตัวอย่าง

นาย ก. ดัดแปลงรถจักรยานยนต์ให้รองรับวีลแชร์ เพื่อการเดินทางที่สะดวกสำหรับผู้พิการ และการส่งเสริมการปลูกผักไฮโดรโปนิกส์ เป็นต้น

องค์ความรู้ใหม่

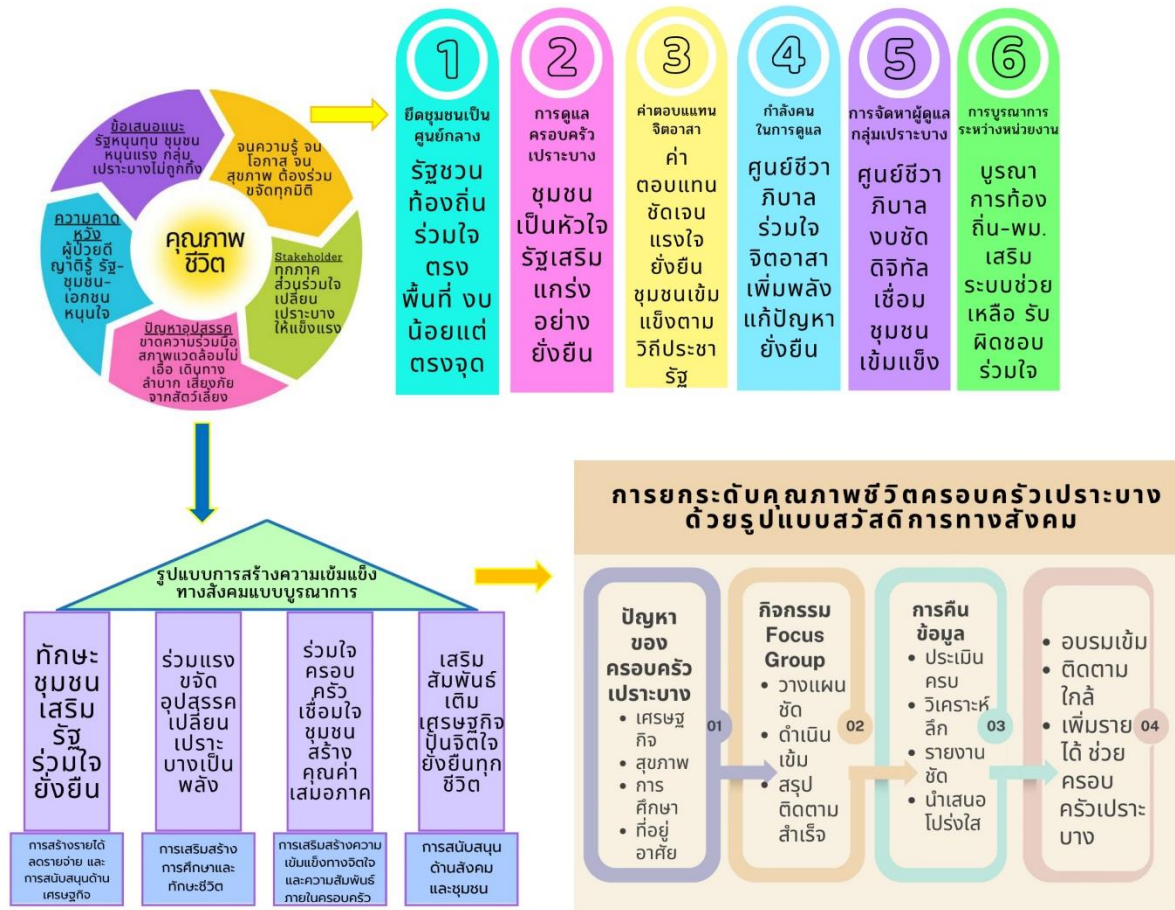

Figure 1: A Model for the Strengthening of the Community to Elevate the Quality of Life of Fragile Families

จากองค์ความรู้ของการวิจัยเรื่องรูปแบบการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตครอบครัวเปราะบาง ในตำบลท่าตลาด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม สามารถสังเคราะห์ได้ว่า แนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตจำเป็นต้องดำเนินการแบบบูรณาการใน 4 มิติหลัก ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และการศึกษา โดยต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลายกลุ่ม ทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน และองค์กรศาสนา เพื่อจัดการกับปัญหาที่มีความซับซ้อนหลายด้าน เช่น ความยากจน ความขาดแคลนโอกาส การเจ็บป่วยเรื้อรัง และความเปราะบางทางสังคม ซึ่งกรณีศึกษาของครอบครัวนาย ก. เป็นตัวอย่างที่สะท้อนความสำเร็จของการบูรณาการนี้อย่างเป็นรูปธรรม ผ่านการส่งเสริมอาชีพปลูกผักไฮโดรโปนิกส์ที่ช่วยเพิ่มรายได้ ฟื้นฟูความสัมพันธ์ในครอบครัว และสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิตภายในครัวเรือน นอกจากนี้ การจัดเวทีที่มีส่วนร่วมเพื่อระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและการสนับสนุนเชิงระบบจากภาครัฐ เช่น การกระจายอำนาจ การจัดสรรงบประมาณที่ยืดหยุ่น และการสนับสนุนทรัพยากรพื้นฐาน ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การพัฒนา

มีความยั่งยืน ทั้งนี้ เสี่ยงสะท้อนจากภาคสนามยังชี้ถึงข้อจำกัดของระบบอาสาสมัครที่ภาระหนักแต่ขาดการสนับสนุนอย่างเพียงพอ จึงเสนอให้รัฐปรับบทบาทจาก "ผู้ปฏิบัติ" มาเป็น "ผู้สนับสนุน" และเปิดพื้นที่ให้ชุมชนได้กำหนดทิศทางการพัฒนาเองโดยมีระบบรองรับที่เป็นธรรม เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า การยกระดับคุณภาพชีวิตของครอบครัวเปราะบางต้องเริ่มจากความเข้าใจและเข้าถึงบริบทชีวิตอย่างแท้จริง โดยใช้ทรัพยากรของชุมชนเป็นฐานเสริมด้วยนโยบายสนับสนุนจากภาครัฐที่มีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับความเป็นจริง และเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง

ประการสำคัญ องค์ความรู้จากการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้ในการออกแบบนโยบายหรือโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตครอบครัวเปราะบางในพื้นที่อื่น ๆ โดยเน้นการบูรณาการหลายมิติและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการเสริมสร้างบทบาทของชุมชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนา ควบคู่กับการสนับสนุนเชิงระบบจากภาครัฐที่ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ ทั้งยังสามารถประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบการทำงานแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความเปราะบางเชิงโครงสร้างในระยะยาว

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คุณภาพชีวิตครอบครัวเปราะบาง ในตำบลท่าตลาด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นมีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกันหลายมิติ ไม่เพียงแต่เรื่องความยากจนด้านรายได้เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการขาดแคลนที่อยู่อาศัยมั่นคง การเข้าถึงบริการสุขภาพและการศึกษาที่จำกัด ตลอดจนระบบสวัสดิการของรัฐที่ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชนได้อย่างทั่วถึง ทั้งนี้เป็นเพราะการเผชิญกับข้อจำกัดด้านทรัพยากร ที่ถึงแม้ว่าจะมีอย่างจำกัด แต่ชุมชนต้องดิ้นรนกลับแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการจัดการปัญหาด้วยตนเองผ่านความร่วมมือของเครือข่ายอาสาสมัคร ผู้นำชุมชน และองค์กรท้องถิ่น ที่ต่างร่วมแรงร่วมใจกันหาทางออกที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบทของพื้นที่ หัวใจสำคัญของการแก้ไขปัญหายุทธศาสตร์คือการเปลี่ยนแนวคิดจากการมองว่าเป็นเรื่องของ "การสงเคราะห์" มาเป็น "กระบวนการสร้างระบบดูแลร่วมกัน" โดยชุมชนมีบทบาทหลักในการออกแบบและขับเคลื่อน solutions ที่เหมาะสม ในขณะที่ภาครัฐควรปรับบทบาทมาเป็นผู้สนับสนุนด้านนโยบายและทรัพยากร แทนที่จะกำหนดแนวทางจากส่วนกลางแบบตายตัว ประเด็นนี้ตั้งอยู่บนความเชื่อมั่นว่าทุกชุมชนมีศักยภาพและภูมิปัญญาในตัวเอง ที่เมื่อได้รับการเสริมพลังอย่างถูกต้องแล้ว จะสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน และนำไปสู่สังคมที่ทุกคนสามารถดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีได้อย่างแท้จริง สอดคล้องกับแนวคิดของ Wongsanutharoj (2010) และงานวิจัยของ Charoenlak, Nilkhote, and Lundaam, (2023), Thuetong, Nunklam and Wiratthammachot (2024) กล่าวคือ คุณภาพชีวิตของบุคคลขึ้นอยู่กับสุขภาพกายและจิตที่ดี ซึ่งต้องได้รับการตอบสนองต่อความต้องการทั้งทางกายภาพและจิตใจ โดยทุนศักยภาพของชุมชนในการส่งเสริมสุขภาพกลุ่มเปราะบาง ได้แก่ การบริหารแบบมีส่วนร่วม “บ้าน วัด โรงเรียน” โดยมีวัดบางช้างเหนือเป็นศูนย์กลางการประสานงาน มีกลุ่มจิตอาสาเข้มแข็ง การบริหารเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ และกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ซึ่งช่วยเสริมศักยภาพของกลุ่มเปราะบาง ครอบครัว และผู้เกี่ยวข้อง โดยผลการวิจัยพบว่าความจำเป็นในการส่งเสริมสุขภาพและการจัดการตนเองอยู่ในระดับมาก ชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างสุขภาพที่ยั่งยืน ทั้งนี้ควรส่งเสริมสมรรถภาพทางกาย การเข้าถึงบริการสุขภาพ โภชนาการ การออกกำลังกาย การดูแลจิตใจ เช่น การจัดการความเครียด สร้างทัศนคติเชิงบวก การอยู่ร่วมกันแบบเครือญาติ การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี และส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคมและโอกาสที่เท่าเทียมในการเข้าถึงสวัสดิการภาครัฐ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งทางสังคมแบบบูรณาการแก้ครอบครัวเปราะบาง ในตำบลท่าตลาด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงความซับซ้อน

ของปัญหาครอบครัวเปราะบางในตำบลท่าตลาด ที่ไม่สามารถแก้ไขด้วยมาตรการช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยแนวทางบูรณาการที่คำนึงถึงมิติทางสังคม สุขภาพ การศึกษา และสภาพจิตใจอย่างลึกซึ้ง งานวิจัยเน้นย้ำถึงพลังของชุมชนท้องถิ่นในการสร้างระบบดูแลกันเองผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและนวัตกรรมท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็เสนอให้ภาครัฐปรับบทบาทจากการเป็นผู้ให้บริการหลักมาเป็นผู้สนับสนุนทรัพยากรและนโยบายที่เอื้อให้ชุมชนสามารถออกแบบแนวทางแก้ไขปัญหาได้เองอย่างสอดคล้องกับบริบทเฉพาะ หัวใจสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการมองว่าเป็นเรื่องการสงเคราะห์ มาเป็นการสร้างระบบดูแลร่วมกันที่เคารพศักดิ์ศรีของมนุษย์ โดยให้ความสำคัญกับการเสริมศักยภาพมากกว่าการให้ความช่วยเหลือแบบพึ่งพา แนวทางนี้ไม่เพียงช่วยแก้ไขปัญหาค่าความเปราะบางในระยะสั้น แต่ยังสร้างภูมิคุ้มกันและความยั่งยืนให้กับครอบครัวและชุมชนในระยะยาว ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบต่ออนาคตของสังคมร่วมกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ World Bank (1996) และ Putnam (2000) และงานวิจัยของ Tansawad (2024) กล่าวคือ แนวคิดการพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Development - CBD) มุ่งเน้นการเสริมพลังให้ชุมชนมีบทบาทนำในการกำหนดปัญหาและแนวทางแก้ไขด้วยตนเอง โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างรัฐ ชุมชน และภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผ่านหลักการสำคัญคือการมีส่วนร่วมของประชาชน การใช้ทรัพยากรของชุมชน และการเสริมสร้างศักยภาพของคนในพื้นที่ให้เป็นผู้นำ ประกอบกับแนวคิดเรื่อง “ทุนทางสังคม” ที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และเครือข่าย เช่น กลุ่มอาสาสมัคร วัด โรงเรียน และบรรพตฐานทางสังคมที่ส่งเสริมพฤติกรรมความร่วมมือ ล้วนเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของสังคม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ จังหวัดเพชรบุรีที่ประสบความสำเร็จในการขับเคลื่อนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภอผ่านแนวทางการบูรณาการที่มีชุมชนเป็นหัวใจ มีการจัดโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน ตั้งแต่คณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนดูแลกลุ่มเปราะบาง ไปจนถึงการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ นโยบายที่ชัดเจน ทีมงานที่เข้มแข็ง การมีส่วนร่วมจากฐานชุมชน และระบบการจัดการที่ครบวงจร ส่งผลให้ทั้ง 8 อำเภอผ่านเกณฑ์มาตรฐาน UCCARE และได้รับความพึงพอใจจากทั้งผู้ให้บริการและกลุ่มเปราะบางในระดับดี สะท้อนถึงความสำเร็จของการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ขั้วเคลื่อนยกระดับคุณภาพชีวิตครอบครัวเปราะบาง ในตำบลท่าตลาด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยใช้รูปแบบสวัสดิการทางสังคมที่เหมาะสม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงความล้มเหลวของระบบช่วยเหลือแบบเดิมที่มองปัญหาแบบแยกส่วนและไม่สอดคล้องกับบริบทจริงของชุมชนในตำบลท่าตลาด ความเปราะบางของครอบครัวนี้เป็นปัญหาซับซ้อนที่เชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่ ตั้งแต่เศรษฐกิจ สุขภาพ การศึกษา ไปจนถึงที่อยู่อาศัย หัวใจของความสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการช่วยเหลือแบบสงเคราะห์ มาเป็นการเสริมพลังชุมชนให้ลุกขึ้นมาจัดการปัญหาด้วยตนเอง ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญกับเสียงของท้องถิ่น การพัฒนาศักยภาพผู้ดูแลในชุมชนและการสร้างเครือข่ายสนับสนุนภายในพื้นที่แสดงให้เห็นผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม ทั้งการยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างความภาคภูมิใจในบทบาทของผู้ให้การดูแล อย่างไรก็ตามความท้าทายสำคัญยังคงอยู่ที่การพัฒนาแบบข้อมูลที่แม่นยำและกลไกติดตามผลที่ยั่งยืน เพื่อให้ความช่วยเหลือเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างแท้จริง งานวิจัยนี้เสนอทางออกด้วยแนวทาง “ชุมชนนำ รัฐหนุน” ที่มองผู้เปราะบางเป็นผู้มีศักยภาพ ไม่ใช่แค่ผู้รับความช่วยเหลือ ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนและเคารพศักดิ์ศรีของมนุษย์อย่างแท้จริง สอดคล้องกับแนวคิดของ Saleebey (2006) และ Holt Sahathai Foundation (2012) และงานวิจัยของ Khammek and Khlueakhon (2022) กล่าวคือ แนวคิดจุดแข็ง (Strengths Perspective) มุ่งเน้นการใช้จุด

แข็งของบุคคล ครอบครัว และชุมชน แทนการมองเฉพาะปัญหา โดยเชื่อว่าทุกคนมีศักยภาพภายในที่สามารถนำมาใช้ในการเปลี่ยนแปลงชีวิตตนเองได้ เช่น ความยืดหยุ่น ทักษะเครือข่าย และความสามารถในการเผชิญปัญหา ขณะเดียวกัน แนวคิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว (Family Strengthening Approach) เน้นการพัฒนาและปกป้องเด็กผ่านการเสริมศักยภาพของครอบครัวในการเลี้ยงดูและดูแลตนเองอย่างยั่งยืน โดยใช้กระบวนการที่เป็นระบบ ได้แก่ การประเมินครอบครัว การวางแผนรายครอบครัว การเชื่อมโยงทรัพยากรในชุมชน และการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีแนวทางการพัฒนาระบบการจัดสวัสดิการชุมชนเชิงบูรณาการที่เกิดจากการรวมพลังของหุ้นส่วนทางสังคม ได้แก่ ภาครัฐ ภาคท้องถิ่น ภาคประชาชน และภาคเอกชน ผ่านโครงสร้างคณะทำงานในพื้นที่ เครือข่าย และแหล่งงบประมาณหลากหลาย เพื่อสนับสนุนการจัดสวัสดิการแบบองค์รวมที่ครอบคลุมทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืน โดยมีเงื่อนไขสำคัญ เช่น ประวัติการรวมกลุ่มเพื่อจัดการกองทุนฯ ผู้นำที่เห็นประโยชน์ส่วนรวม โครงสร้างการบริหารแบบกระจายอำนาจ การทำงานร่วมกับเครือข่ายภายในและภายนอก ความไว้วางใจในกลุ่ม และการพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่

สรุป

การศึกษาคุณภาพชีวิตครอบครัวเปราะบางในตำบลท่าตลาด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม พบว่าครอบครัวเปราะบางมีลักษณะซับซ้อนทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ โดยมีปัจจัยปัญหาหลายได้ไม่แน่นอน ขาดโอกาสทางการศึกษาและอาชีพ สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้สูงอายุ ผู้พิการ เด็กขาดการดูแล หรือมีปัญหาสุขภาพจิต ซึ่ง Stakeholder ที่เกี่ยวข้องมีถึง 8 กลุ่ม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน รัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา เครือข่ายอาสาสมัคร ศาสนา และกลุ่มเปราะบางเอง จากการประชุม พบปัญหาการดูแล เช่น ขาดความร่วมมือจากญาติ สภาพแวดล้อมไม่เอื้อต่อการดูแล อุปสรรคการเดินทาง และปัญหาส่วนตัวถึงความคาดหวังคือคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยที่ดีขึ้น ญาติได้รับความรู้ และมีการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ จึงมีข้อเสนอให้เพิ่มงบประมาณ อุปกรณ์ทางการแพทย์ และให้ผู้นำทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

ครอบครัวเปราะบางยังเผชิญอุปสรรคในการเข้าถึงสิทธิพื้นฐาน โดยเฉพาะเรื่องเอกสาร ข้อมูล ความเข้าใจระบบ และความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล ส่งผลให้ผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังตกหล่นจากสิทธิเบี้ยยังชีพ ขาดผู้ช่วยดำเนินการ หรือเข้าไม่ถึงระบบดิจิทัล เช่นเดียวกับครอบครัวยากจนที่มีเด็กขาดสิทธิการศึกษา จึงต้องเร่งบูรณาการภาคส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การสร้างฐานข้อมูลที่ถูกต้อง และส่งเสริมความรู้เรื่องสิทธิ รวมถึงเปิดพื้นที่ให้กลุ่มเป้าหมายสะท้อนปัญหาเพื่อออกแบบนโยบายที่เหมาะสม

ในระดับครอบครัว พบปัญหาหลายได้ไม่เพียงพอ ขาดคนดูแล และการถูกทอดทิ้ง โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อยู่อย่างเดียวดาย ภาวการณ์เครือข่ายสุขภาพในพื้นที่จึงร่วมกันจัดหาสิ่งของจำเป็น เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง ยา หรืออุปกรณ์ยังชีพ รวมถึงพัฒนาระบบการส่งต่อข้อมูล ประสานหน่วยงาน ส่งเสริมอาชีพ และฝึกทักษะ เพื่อเสริมสร้างกำลังใจและลดความโดดเดี่ยว แม้จะมีข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากร แต่หัวใจของคนในชุมชนคือพลังขับเคลื่อนสำคัญ โดยเน้นการดูแลแบบองค์รวม ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และปัจจัยพื้นฐาน เพื่อให้ผู้เปราะบางมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี ในการสร้างความเข้มแข็งทางสังคมแบบบูรณาการ ผู้วิจัยได้ดำเนินกิจกรรมสร้างรายได้ ลดรายจ่าย พัฒนาทักษะชีวิต และเสริมสร้างจิตใจ โดยมีการฝึกอาชีพเสริม เช่น การทำสารพัดช่าง การปลูกผัก การรับจ้างที่บ้าน และกิจกรรมลดรายจ่าย เพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในครอบครัว นอกจากนี้ยังจัดอบรมความรู้พื้นฐาน เช่น สิทธิของประชาชน การจัดการทรัพยากรในครัวเรือน การส่งเสริมสุขภาพจิต และการสื่อสารในครอบครัว ผลลัพธ์คือครอบครัวมีทักษะชีวิตดีขึ้น ดูแลตนเองได้ดีขึ้น สื่อสารกันในครอบครัวมากขึ้น และลดภาวะพึ่งพิงรัฐ และด้านจิตใจและความสัมพันธ์ภายในครอบครัว มีการจัดกิจกรรมวงสนทนา อบรมทักษะสื่อสารเชิงบวก และทำกิจกรรมจิตอาสาร่วมกัน เพื่อสร้างพื้นที่ปลอดภัยใน

การพูดคุย เยียวยาบาดแผลทางใจ ส่งผลให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวแน่นแฟ้นขึ้น ลดความเครียด และเกิดพลังใจในการใช้ชีวิตร่วมกัน ขณะเดียวกันยังมีการสร้างเครือข่ายชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาสาสมัคร และตลาดชุมชน เพื่อให้ครอบครัวเปราะบางเข้าถึงทรัพยากรและสิทธิอย่างทั่วถึง เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และสามารถยืนหยัดได้อย่างยั่งยืน

การยกระดับคุณภาพชีวิตครอบครัวเปราะบางยังดำเนินการผ่านรูปแบบสวัสดิการทางสังคมที่เหมาะสม โดยจัดอบรม Care Giver หลักสูตร 70 ชั่วโมง พัฒนาทักษะดูแลผู้สูงอายุและผู้พิการ โดยมีแกนนำ 153 คน และอบรมอาสาสมัครท้องถิ่น 50 ชั่วโมง มีแกนนำ 130 คน ครอบคลุมมิติกายภาพ จิตใจ ครอบครัว-สังคม และจิตวิญญาณ รวมถึงจัดทำแผนดูแลรายบุคคล (Care Plan) มีการประชุมพหุภาคีเพื่อติดตามผลและขยายเครือข่ายความรู้ อีกทั้งยังส่งเสริมอาชีพ เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ การค้าขาย และการปรับยานพาหนะสำหรับผู้พิการ เพื่อเพิ่มรายได้และลดการพึ่งพิง โดยภาพรวมแล้ว การขับเคลื่อนพัฒนาคุณภาพชีวิตครอบครัวเปราะบางในตำบลท่าตลาด เป็นการบูรณาการการดูแลทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม จิตใจ และสุขภาพ ด้วยความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในพื้นที่อย่างมีเป้าหมายและเป็นระบบ เพื่อให้ครอบครัวเปราะบางสามารถดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและยั่งยืนในสังคม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ควรจัดตั้งและพัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ ภาคเอกชน ชุมชน อาสาสมัคร และกลุ่มเปราะบาง เพื่อทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยเน้นการบูรณาการข้อมูล เพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนในการดูแลครอบครัวเปราะบาง

1.2 ควรดำเนินการฝึกอบรมและส่งเสริมทักษะชีวิต การสร้างอาชีพ การพัฒนาสุขภาวะจิตใจ และการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานให้กับครอบครัวเปราะบางอย่างต่อเนื่อง

1.3 ควรปรับปรุงระบบสวัสดิการสังคมให้ตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มเปราะบางอย่างแท้จริง โดยเน้นการพัฒนาฐานข้อมูลที่ถูกต้อง ครอบคลุม และทันสมัย รวมถึงการออกแบบสวัสดิการที่ยืดหยุ่น สอดคล้องกับบริบทของชุมชน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการติดตามผลการดำเนินงานในระยะเวลา 2-5 ปี เพื่อประเมินความต่อเนื่องของการมีส่วนร่วมในชุมชน การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของครอบครัวเปราะบาง และการรักษาความเข้มแข็งของกลไกภาคประชาชนในพื้นที่

2.2 ควรศึกษาวิจัยเปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนาชุมชนในเขตเมือง เขตกึ่งเมือง และชนบท เพื่อหาความแตกต่างด้านกลยุทธ์การมีส่วนร่วม ปัจจัยสู่ความสำเร็จ และอุปสรรคเฉพาะในแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้สามารถปรับใช้โมเดลให้เหมาะสมกับบริบทที่หลากหลายได้มากขึ้น

2.3 ควรวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับบทบาทของเยาวชน ผู้สูงอายุ หรือกลุ่มคนเปราะบางเองในการเป็นผู้นำหรือแกนนำชุมชน เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและแนวทางส่งเสริมการเป็นเจ้าของปัญหาและการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากภายในกลุ่มเป้าหมาย

References

- Charoenlak, N., Nilkhote, R., & Lundaam, C. (2023). Research and Development of a Volunteer Network in the Community to Promote Health in the Vulnerable. *Journal of MCU Peace Studies*, 11(3), 848-861.
- Holt Sahathai Foundation. (2012). *Family Strengthening Handbook: A Practice Guide for Working with Vulnerable Families in Thailand*. Bangkok: Holt Sahathai Foundation.
- Khammek, S., & Khlueakhon, P. (2022). The Development of Integrated Community Welfare to Reduce Inequality in Quality of Life for Vulnerable Groups in Sam Ngam Subdistrict Municipality, Sam Ngam District, Phichit Province. *Journal of Social Science Panyapat*, 4(3), 97-110.
- Phra Surachet Kittitharo (Thuetong), Nunklam, D., & Phrakhrui Wiratthammachot. (2024). The Promotion of Life Quality of Vulnerable Groups in Krungyan, Tungyai District, Nakhon Si Thammarat Province. *Journal of MCU Nakhondhat*, 11(4), 58-66.
- Pongsawat, P. (2024). Exploring the Lives of Marginalized Urban Poor: A Case Study of Poor Tenants in Bangkok's Substandard Rental Housing Sector. *Journal of Social Sciences*, 54(1), 26-45.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Saliebey, D. (2006). *The Strengths Perspective in Social Work Practice*. (4th ed.). Boston: Pearson/Allyn & Bacon.
- Sam Phran Hospital. (2023). *Home Visit Information*. Nakhon Pathom: Primary and Holistic Services Group Sam Phran Hospital.
- Tansawad, P. (2024). Developing a Model for Driving the Operation to Improve the Quality of Life in the District Health Board, Phetchaburi Province. *Journal of Health Promotion and Environmental Health*, 47(1), 40-53.
- Thatalad Subdistrict Administrative Organization. (2023). *Basic Information of Thatalad Subdistrict Administrative Organization, Sam Phran District, Nakhon Pathom Province*. Retrieved October 18, 2023, from <https://www.thatalad.go.th/>
- Wongsanutharoj, P. (2010). *Psychology of Human Resource Services*. Bangkok: Bangkok Media Center.
- World Bank. (1996). *The World Bank Participation Sourcebook*. Washington, DC: World Bank.